

Budai László – Kertai László

**ÚJSZERŰ ÁLLOMÁNYELEMZÉS
a Krúdy Gyula Városi Könyvtárban**

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Az elemzés céljai, módszere	3
A lekeresés	3
Az új mutató lehetséges következményei	4
A bevezetett mutató problémái	5
Dokumentumkölcsonzésünk értéke másképpen	6
Felhasznált irodalom	7
Mellékletek (diagramok).....	8
A befektetett adóforintok „hasznosulása”	9
Állományfejlesztésre fordított összeg.....	10
Állományrészek („raktárak”) fejlesztésére fordított összegek.....	11
Beszerzés és kölcsönzés pénzügyi adatainak aránya	12
Dokumentumkölcsonzés „raktárankénti” aránya.....	13
Dokumentumkölcsonzés aránya kategóriánként.....	14
Hasznosulás „raktáranként”	15

Az elemzés céljai, módszere

A Krúdy Gyula Városi Könyvtárban 2009-ben vizsgáltuk először a gyűjteményünket olyan módszerrel, amely lehetőség szerint kemény adatokkal dolgozik, és a célja, hogy vizsgálja a gyűjtemény fejlesztésébe befektetett pénz hasznosulását. Célja volt az is az analízisnek, hogy olyan módszert találjunk, amely a vezető számára információt szolgáltat ahhoz, hogy miképpen lehet hasznosabban befektetni a gyűjteményfejlesztésre szánható pénzüsszeget. Az sem mellékes haszon, hogy ezen számítások alapján az adófizetők – és az őket képviselő önkormányzat – is egyre inkább kontroll alatt tudják tartani a pénzüik felhasználását. Ezzel elkerülhető az is, hogy az esetleges megszorítások esetén a fűnyíró-elvet érvényesítse egy lelkiismeretes fenntartó, hiszen a kimutatható haszonnal járó tevékenységek megnyirbálása a fenntartó önkormányzatra nagyobb felelősséget ró.

A lekeresés

Ahhoz, hogy fenti célokat elérő analízishez releváns adatokat kapjunk, adatbányászati módszerekre¹ volt szükség, melyet a Textlib integrált könyvtári rendszer fejlesztőcsapata segítségével tudtunk megoldani.

Mivel a Teljesítménymutatók a magyar könyvtári rendszerben² c. ajánlásgyűjtemény illetve Christine Abbott: Könyvtári és információs szolgáltatások teljesítménymérése c. művében ajánlott mutatók nem pénzügyi adatokkal dolgoznak, ezért szemléletmódjában újszerű a mi állományelemzésünkéből levezetett mutató.

A mellékelt táblázatokban a következő pénzügyi adatok szerepelnek: az állománygyarapításra fordított pénzüsszeg évenként állományrészenként részletezve (a beszerzett dokumentumok darabszámával), illetve a könyvtárhasználók által kölcsönzött dokumentumok értéke (és darabszáma) évenként állományrészenként. A két adat összevetése lehetővé teszi, hogy hozzávetőlegesen meghatározzuk a működésünkéből származó hasznot állományrészenként. Ezt tükrözi az oszlopok legalsó sora, ahol a befektetett 1 Ft-ra jutó hasznosságot mutatja meg a táblázat.

Kétféle lekeresést folytattunk, egyrészt a Textlibben beállított raktárakra kerestük le a beszerzés és kölcsönzés pénzügyi adatait, valamint lekerestük az ugyancsak adottságként kapott könyvtári főosztályok, osztályok, kategóriák³ szerint is ugyanezeket a pénzügyi adatokat. Ezeknek a célja az volt, hogy a kapott tendenciák alapján megpróbáljuk finomhangolni, optimalizálni az egyes állományrészekre költendő adóforintokat.

A mellékelt táblázatban 2004 óta, az elektronikus kölcsönzés bevezetése óta gyűjtöttük össze a beszerzés illetve a kölcsönzési adatait, amelyből tendenciát is fel tudtunk állítani.

¹ Emlékeztetőül az adatbányászat fogalma: Olyan eljárások és módszerek összessége, melyek segítségével feltárhatók a vállalatoknál felhalmozódott adatok közt rejlő, korábban ismeretlen összefüggések, rejtett trendek, szabályszerűségek. Célja, hogy az így nyert információt üzleti előnyök, sikerek megalapozására, a döntéshozatal támogatására fordíthassák.

² Elérhető: http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/public/content/file/strategia/53_teljesitmenymutatok.rtf

³ A már készen kapott kategóriák, osztályok: 0 főosztály; 1, 2, 3, 90, 8, 92/99 főosztály és osztályok együtt; 4, 8 főosztályok együtt; 5, 91 főosztály és osztály együtt; 6 főosztály; 7 főosztály; Szépirodalom; Gyermek és ifjúsági irodalom.

Ennek alapján látszik, hogy abszolút értékben folyamatosan növekszik a kölcsönzött dokumentumok összértéke (ez akkor is kijelenthető, ha 2005-ben kissé megugrik ez az érték).

Leegyszerűsítve ugyan a valóságot, de modellként nem életszerűtlen gondolatmenettel úgy gondoltuk, hogy minden évben pénzt takarítunk meg a városlakóknak ill. a könyvtárhasználóknak azzal, hogy nem vették meg maguknak a dokumentumokat, hanem tőlünk kölcsönözték könyvtárgyuk jóvoltából.

Ha ezt elfogadjuk kiinduló tételnek, akkor ebből nyilvánvalóan következik, hogy a kölcsönzött dokumentumok összértéke tulajdonképpen megtakarítás a lakosság számára, és ez a megtakarítás összevethető a befektetett adóforintok összegével.

Az alábbi táblázatokból kiderül, hogy könyvtárunk kölcsönzési tendenciája a beszerzett dokumentumok összköltségének viszonyában a 2007-es mélypont után emelkedő tendenciát mutat. Ez alapján a számítás alapján 2010-ben minden gyűjteményszervezésre fordított összeg 8,91 Ft hasznot hozott. Kiderül továbbá az is, hogy a befektetett összeg a Videotár, a Zenemű- és Hangtár állományrészben, ill. a kölcsönözhető gyerekkönyvek állományrészben hozott a legnagyobb hasznot 2008 óta folyamatosan, illetve más megközelítésből a szépirodalom volt a leghasznosabb állományrész⁴. Ez az egyértelmű tendencia indokolja azt a beszerzési politikát, hogy ezekbe az állományrészekbe fektessünk be még több pénzt, ha a kölcsönzések értékét fontos mutatónak tartjuk.

Látszik az is, hogy a beszerzés finomhangolásához lehetne még jobban tagolni az állományt, de már a jelenlegi állományrészek kölcsönzési eltérései is hasznosak a vezetői döntéshez.

Az új mutató lehetséges következményei

A „hasznosulási” mutató által fent leírt szemléletmód-váltás hatással kell, hogy legyen az állománygyarapítás szemléletére is, hiszen ha ezzel a mutatóval dolgozunk, akkor kimutatható, hogy a kölcsönzés mennyire igazolja vissza a beszerzéseket, és egyben arra ösztönzi a könyvtárosokat, akik a gyarapításban közreműködnek, hogy valóban a könyvtárhasználók igényeinek megfelelő dokumentumok beszerzésére törekedjenek. Másrészt ha bevezetjük gyakorlatban ezt a mutatót, ez a tervezésre is hatással van, hiszen a kontrolling és a tervezés ugyanazon dolog két lába. A kimutatások egyik oszlopa a tényoszlop, a másik oszlopa a tervoszlop. A tervezés során reálisan meg kell határozni, hogy mennyivel lehet javítani fenti mutatót, majd év végén (sőt: év közben is!) vizsgálni kell a terv-tény adatok eltérését, és a gördülő tervezés szellemében a tervszámokat újra kell gondolni.

Véleményünk szerint az elköltött adóforintok hasznosságát az bizonyítja, ha az emberek használják az állományt, és a fent bemutatott hatékonyságmutató ezt a célt segíti elérni. Jelen pillanatban a legkönnyebben és legobjektívebben az mérhető, ha kölcsönözik a dokumentumainkat. Ért már kritika ezzel a mutatóval kapcsolatban, hogy bevezetésével lényegében egy könyvesboltta silányítjuk a könyvtárat. Mivel az olvasás önmagában érték a mai világban, az a határozott véleményem, hogy ha az olvasáshoz a

⁴ Fontos megjegyzés, hogy a szépirodalom kategóriában találhatóak a könnyedebb, szórakoztató irodalmak, lektűrök, ponyvák is.

ponyvaregényekkel segíti hozzá a könyvtár az adófizetőket, akkor azzal (is) kell szolgálnunk őket. Mindemellett fontos leszögezni, hogy másféle következtetést és beavatkozást is lehetővé tesz az új típusú mutató. Erre jó példa az a tudatos akció, amely a kevésbé olvasott, de igényes irodalom olvasására buzdít: 2008-ban a Várpalotai „Írisz” Nőegyesülettel közösen szervezett női olvasópályázatunk éppen ezt a célt szolgálta. A pályázat részleteit lásd itt: <http://krudylib.freeblog.hu/archives/2008/05/>. Ez a példa is azt bizonyítja, hogy a kontrollingból következő vezetői döntés és az igényes szépirodalom, a „magaskultúra” beszerzése nem zárja ki egymást, sőt éppen a bemutatott hatékonyságmutató által jelzett kölcsönzési tendenciák alapján lehet megalapozottan dönteni tudatos, olvasást ösztönző akciók bevezetése mellett. Tudjuk, hogy az általunk bevezetett hatékonyságmutató önmagában leegyszerűsítés, de egzaktul meghatározott pénzügyi adatokat tudunk összevetni egymással, és összevethető egzakt adatok keletkeznek a múlt eredményeit (valamint a jövő eredményeit!) tekintve is. Próbáltuk alkalmazni a könyvtári kölcsönzésre a hatékonyság fogalmát, amely egy adott időszak eredményeinek és ráfordításainak hányadosaként értelmezhető.

A bevezetett mutató problémái

Miért van az, hogy a Videotár, a Zenemű- és Hangtár állományrészben jóval nagyobb a pénzügyi hasznosulás mértéke? Abban kereshetjük a magyarázatot, hogy viszonylag keveset áldoztunk rá az elmúlt évben, de a korábban gyűjteménybe kerülő állományból többet kölcsönöztek. Ez az adat egyúttal egy problémát is felvet, hiszen nem az adott évben beszerzett dokumentumok hasznosulását nézzük, hanem hogy az egész gyűjteményből mennyi volt a pénzügyileg kimutatható hasznosulás. A probléma megoldása: az egy adott évben való dokumentumbeszerzés a gyűjtemény egészébe való beruházást jelenti, és emiatt indokolt a gyűjtemény egészének hasznosulását tekinteni.

Elvi gondot okozhat, hogy nem jelenértéken van nyilvántartva a dokumentumállomány, hanem a beszerzési árán. (Lehet, hogy kiadása óta elértéktelenedett, lehet, hogy könyvritkasággá vált, emiatt ez nem objektív tényező.) Mivel a kölcsönzések zöme esetünkben a legújabb könyvek köréből kerül ki, ez a pontatlanság elhanyagolhatóan tűnik. Azt is érdemes megjegyezni, hogy a könyvtárak nagy kedvezménnyel vásárolhatnak a beszállítóktól, így a nálunk nyilvántartott beszerzési ár sok esetben eleve kevesebb, mint amit a használónak kellett volna érte fizetnie.

A felvetett problémák ellenére kimondható, hogy a bevezetett hatékonyságmutatók egyértelműen alkalmasak a könyvtári teljesítmény mérésének céljaira, amelyeket Zalainé Kovács Éva⁵ a következőképpen foglal össze:

- annak megértése, hogy mennyit teljesít, mit ér el a könyvtár,
- a könyvtár évről-évre látható fejlődésének megfigyelése, és más könyvtárakkal való összehasonlítása,

⁵ Minőségmenedzsment a könyvtárban / Skaliczki Judit, Zalainé Kovács Éva. Veszprém–Budapest: IKSZ, 2001. p. 75.

- annak felmérése, hogy milyen eredményes és hatékony a könyvtár működése,
- a szolgáltatások jövőbeni forrás ellátásáról szóló döntések,
- a különböző szolgáltatási területekre jutó források növekedése, illetve csökkenése következményeik felbecsülése,
- annak ellenőrzése, hogy a könyvtár céljai megfelelően tükröződnek-e a tevékenységek mérlegében.

Dokumentumkölcsonzésünk értéke másképpen

Más következtetésre is juthatunk a számból, ami viszont még egzaktabb és vitathatatlanabb. Ha az adófizetők könyvtárunkra költött pénzéből, 36.333.000 Ft-ból (amely a költségvetési támogatásból, a 75 000 Ft állománygyarapításra nyert EU-pályázatból és a tevékenységeink bevételeiből adódott össze) levonjuk az – egyelőre általunk – egzaktul nem számolható tevékenységeket és a helyben használható időszaki kiadványok beszerzési árát, akkor 35 316 358 Ft-ot kapunk. Ebből az összegből kiderül, hogy 2009-ben a könyvtár tevékenységei közül a dokumentumkölcsonzés önmagában „visszatermelt” 85,76%-ot vagyis 30 287 511 Ft-ot. A helyben használat, a térítésmentes információszolgáltatás, a könyvtár szociális funkciója (közösségi tér!), a rendezvények, tanfolyamok, stb. által hozott hasznot egyelőre nem kalkuláltuk, de ha mindezek a maradék ~15%-ot „kitermelték”, akkor a közösség által befektetett pénz megtérült. Sőt ha feltételezzük, hogy ennél több haszonnal járt, akkor a könyvtár eredménye pozitív. Egzakt számokkal egyelőre nem tudjuk alátámasztani, de feltételezhető, hogy 2009-ben összességében több, pénzben kifejezhető haszonnal járt könyvtárunk fenntartása, mint amennyibe a közösségnek, az adófizetőknek került.

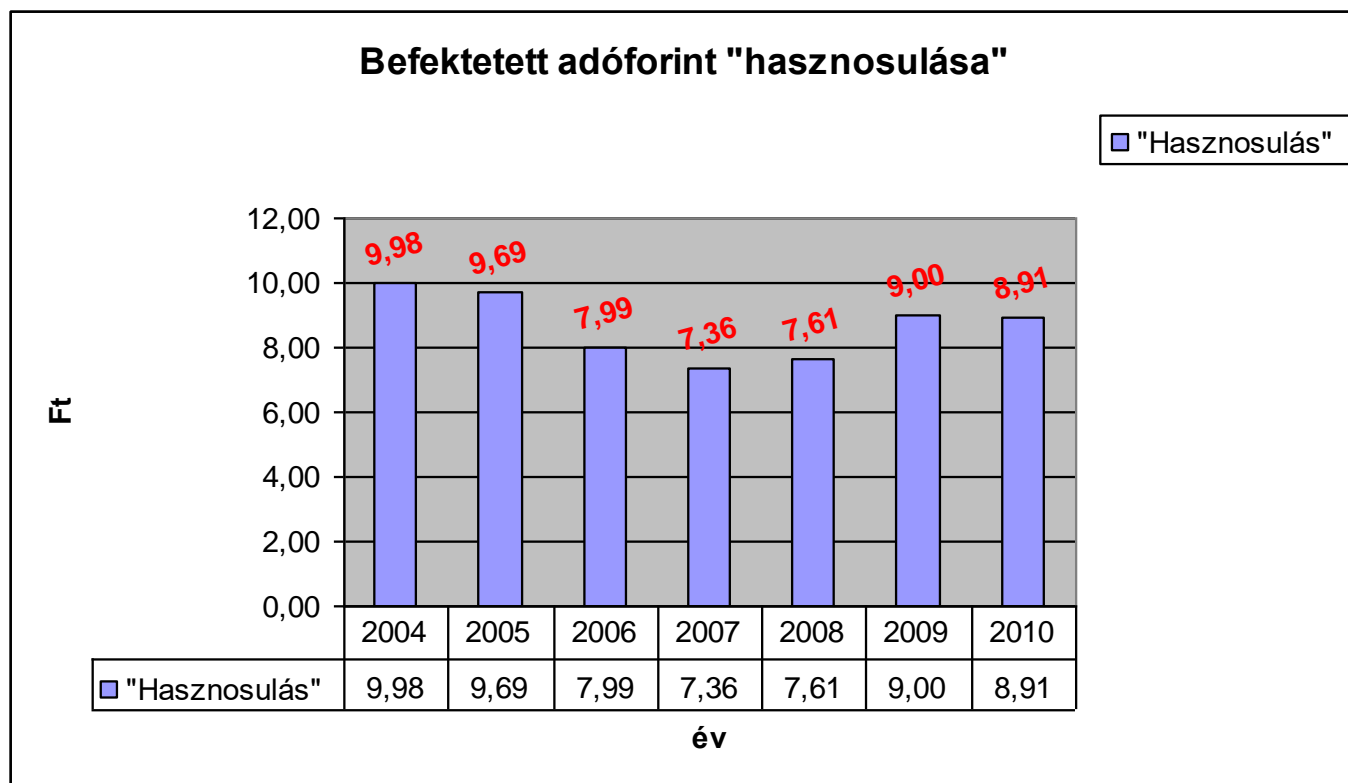
(Lezárva: 2010. 02. 01., átdolgozva: 2011. 05. 19)

Felhasznált irodalom

1. Controlling sajátosságai költségvetési intézményekben / **Aranyosi** Imre, 2003. jan. 21. In: Menedzsmentforum.
http://www2.mfor.hu/cikkek/Controlling_sajatossagai_koltsegvetesi_intezmenyekben.html?page=1
(Utolsó letöltés ideje: 2010. február 1.)
2. Gyűjteményszervezés / **Ferenczi** Endréné. Budapest: OSZK, 1998.
3. Haszon, nyereség és hozam a könyvtárban / **Mikulás** Gábor. (Könyv Könyvtár Könyvtáros 16 (2007) p. 16-23.) Online változat: <http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/281/index.php> (Utolsó letöltés ideje: 2010. február 1.)
4. Menedzsment / **Mikulás** Gábor, Nyíregyháza: „Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Könyvtárak” Egyesülés, 1999.
5. Költség- és pénzügyi kontrolling. / **Sinkovics** Alfréd. Budapest: CompLex, 2007.
6. Minőségmenedzsment a könyvtárban / **Skaliczki** Judit, Zalai Kovács Éva. Veszprém–Budapest: IKSZ, 2001.

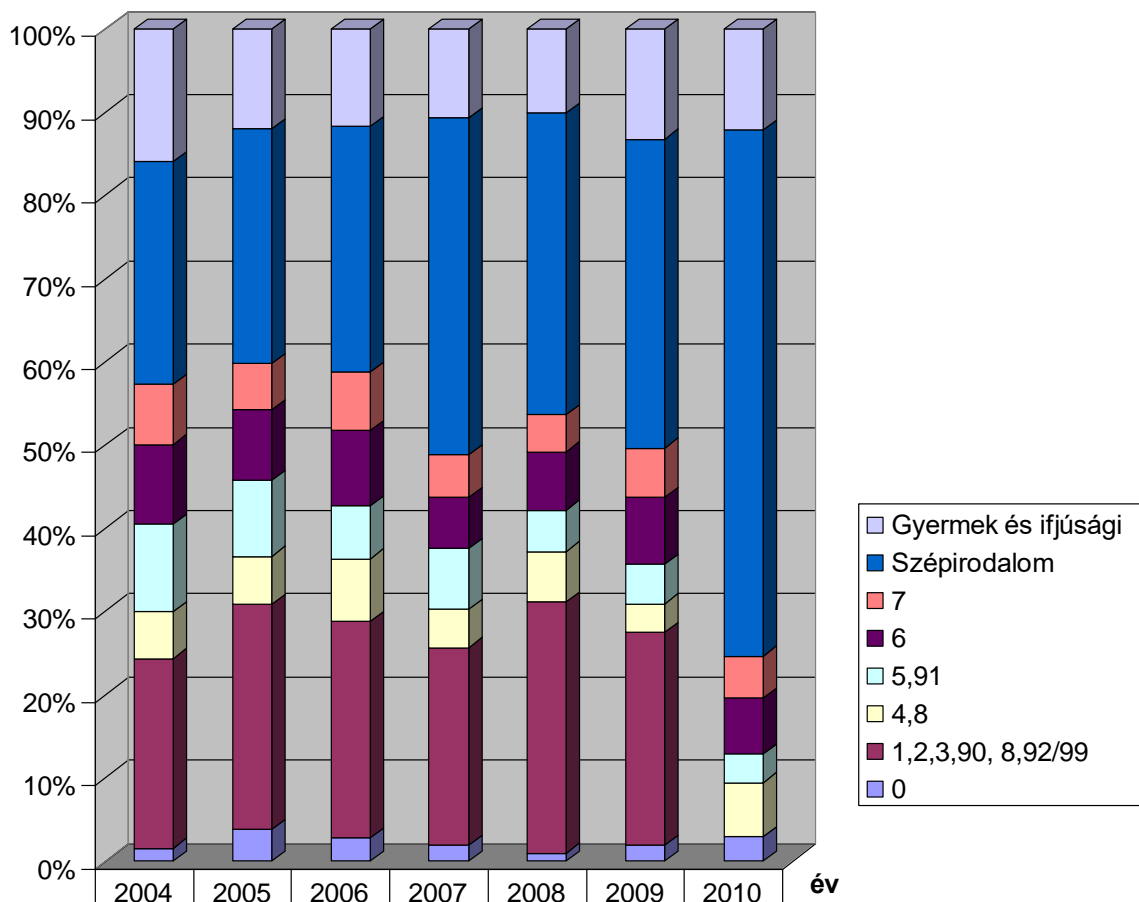
Mellékletek (diagramok)

A befektetett adóforintok „hasznosulása”



Állományfejlesztésre fordított összeg

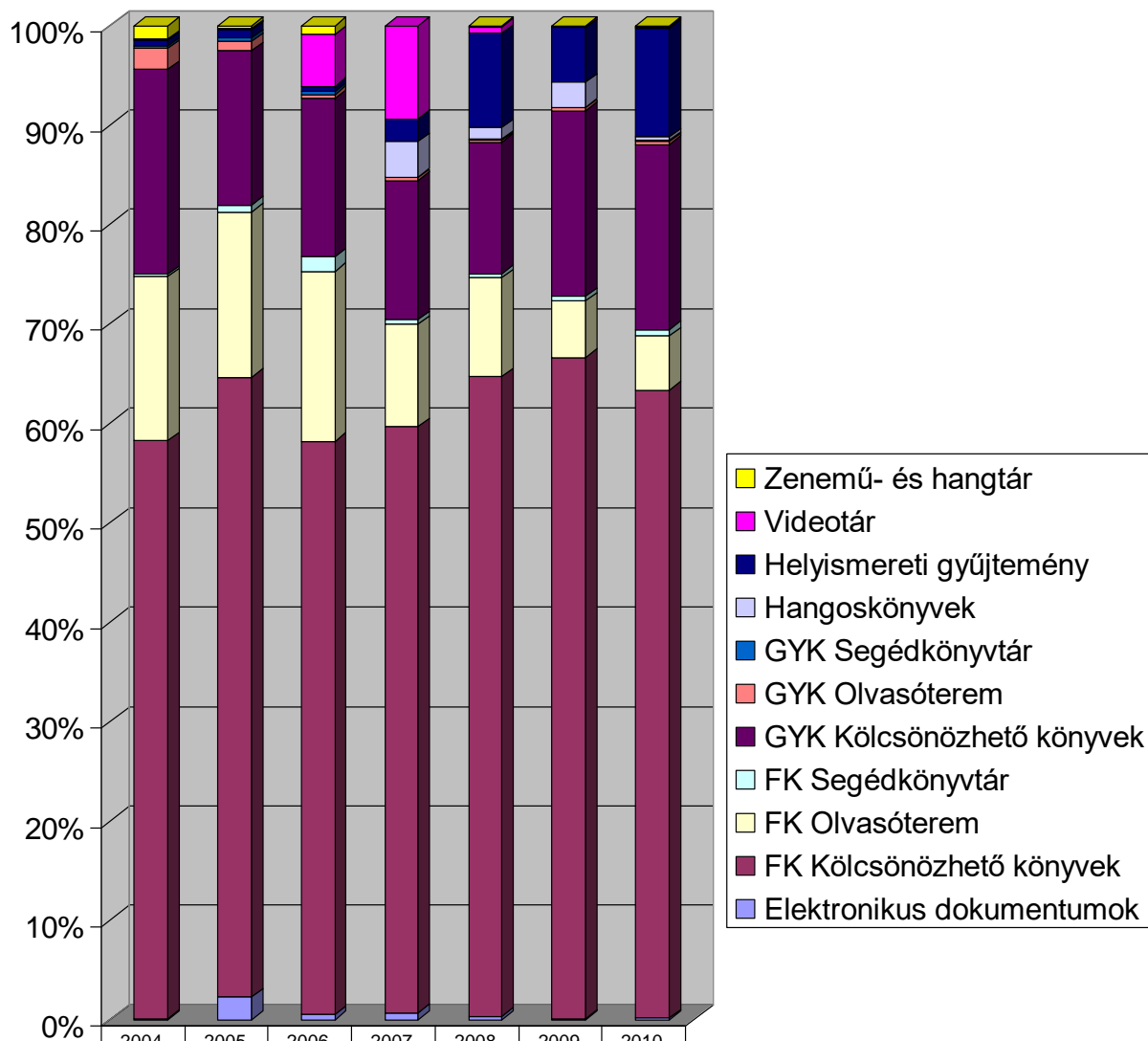
Állományfejlesztésre fordított összegek aránya (osztályok, kategóriák esetében) egy adott éven belül



	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	év
Gyermekek és ifjúsági	290 492	262 851	296 354	294 886	330 341	445 381	460 133	
Szépirodalom	488 287	615 008	743 146	1 123	1 189	1 249	2 396	
7	131 831	122 456	177 137	140 237	143 939	200 416	190 857	
6	175 771	184 149	228 684	171 640	230 391	269 683	253 103	
5,91	191 067	200 610	161 188	201 073	162 975	159 432	131 357	
4,8	103 383	126 829	189 708	127 588	199 034	116 473	248 244	
1,2,3,90, 8,92/99	415 753	589 455	657 502	658 129	988 927	860 678	0 Ft	
0	28 205	84 141	69 432	53 224	30 983	64 021	110 006	

Állományrészek („raktárak”) fejlesztésére fordított összegek

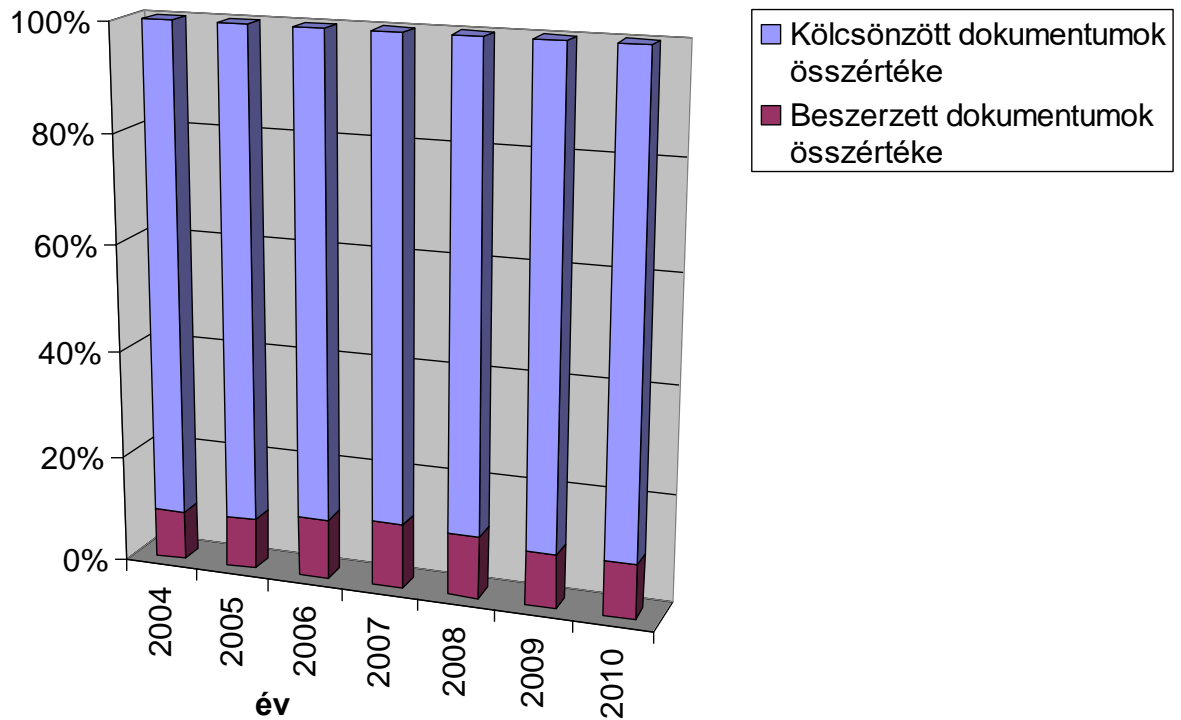
Állományrészek ("raktárak") fejlesztésére fordított összegek aránya egy adott éven belül



	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zenemű- és hangtár	24 000 Ft	6 030 Ft	21 870 Ft		4 000 Ft	1 000 Ft	5 500 Ft
Videotár	2 400 Ft	2 946 Ft	131 380	255 798	21 000 Ft	6 086 Ft	3 500 Ft
Helyismereti gyűjtemény	11 280 Ft	18 657 Ft	14 390 Ft	62 750 Ft	311 500	178 623	413 999
Hangoskönyvek				97 616 Ft	37 811 Ft	82 288 Ft	14 952 Ft
GYK Segédkönyvtár	3 856 Ft	6 892 Ft	6 447 Ft	1 830 Ft	2 683 Ft	2 286 Ft	3 300 Ft
GYK Olvasóterem	38 120 Ft	19 756 Ft	10 621 Ft	7 984 Ft	6 077 Ft	8 114 Ft	11 334 Ft
GYK Kölcsönözhető könyvek	371 876	338 132	401 783	382 287	434 599	609 215	705 584
FK Segédkönyvtár	3 822 Ft	16 034 Ft	36 878 Ft	13 821 Ft	12 814 Ft	17 324 Ft	24 341 Ft
FK Olvasóterem	297 818	360 823	431 434	281 194	325 525	183 550	206 109
FK Kölcsönözhető könyvek	1 050	1 357	1 454	1 611	2 107	2 170	2 395
Elektronikus dokumentumok	2 336 Ft	50 240 Ft	14 035 Ft	19 628 Ft	11 990 Ft	4 740 Ft	6 200 Ft

Beszerzés és kölcsönzés pénzügyi adatainak aránya

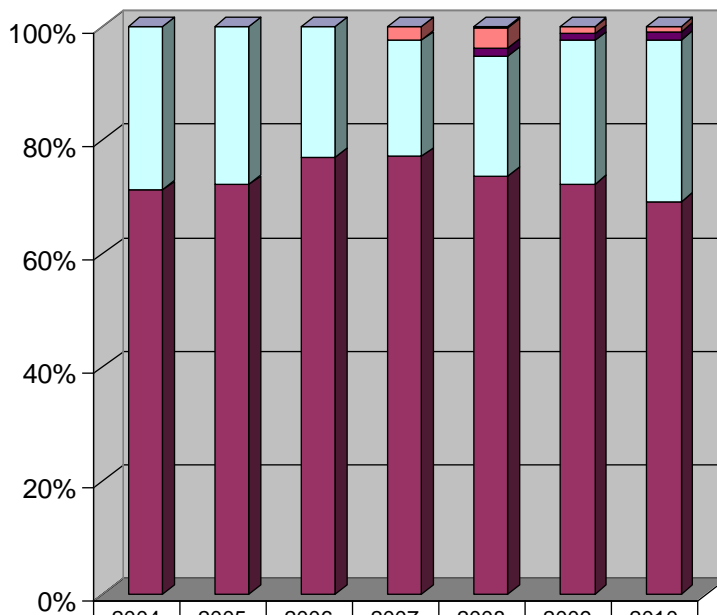
Beszerzés és kölcsönzés pénzügyi adatai



	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
■ Kölcsönzött dokumentumok összértéke	18 206 382 Ft	21 174 311 Ft	20 153 203 Ft	20 396 542 Ft	24 941 532 Ft	30 287 511 Ft	33 784 050 Ft
■ Beszerzett dokumentumok összértéke	1 824 789 Ft	2 185 499 Ft	2 523 151 Ft	2 769 817 Ft	3 275 839 Ft	3 365 540 Ft	3 792 084 Ft

Dokumentumkölcshözjárás „raktárankénti” aránya

Dokumentumkölcshözjárás aránya "raktáranként" adott évben

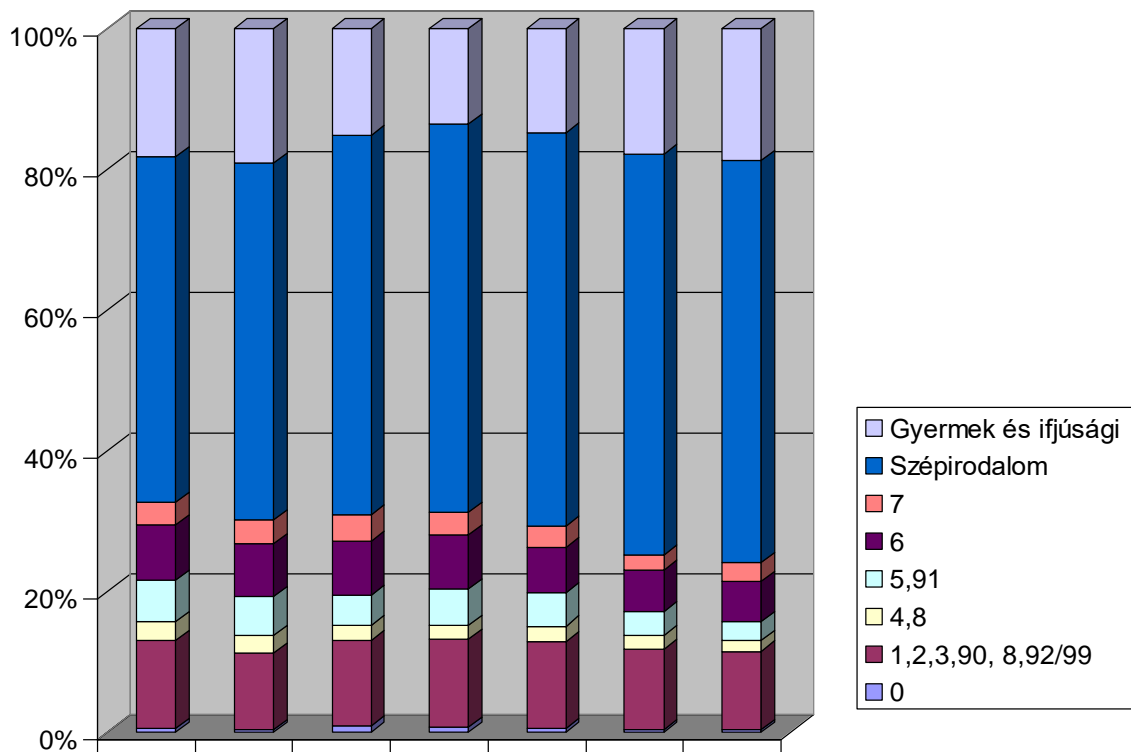


- Egyéb
- Zenemű- és hangtár
- Videotár
- Hangoskönyvek
- GYK Kölcshözjárható könyvek
- FK Olvasóterem
- FK Kölcshözjárható könyvek
- Elektronikus dokumentumok

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
■ Egyéb	16 094	9 583 Ft	5 224 Ft	4 214 Ft	3 885 Ft	2 307 Ft	1 756 Ft
■ Zenemű- és hangtár					73 114	35 670	18 404
■ Videotár			1 800 Ft	500 725	872 853	383 965	314 192
■ Hangoskönyvek				15 400	360 297	341 532	495 894
■ GYK Kölcshözjárható könyvek	5 233	5 889	4 650	4 161	5 277	7 645	9 612
■ FK Olvasóterem	12 926	8 492 Ft			731 Ft	2 703 Ft	940 Ft
■ FK Kölcshözjárható könyvek	12 943	15 266	15 495	15 695	18 335	21 865	23 321
■ Elektronikus dokumentumok				16 640	17 098	4 960 Ft	19 137

Dokumentumkölcsönzés aránya kategóriánként

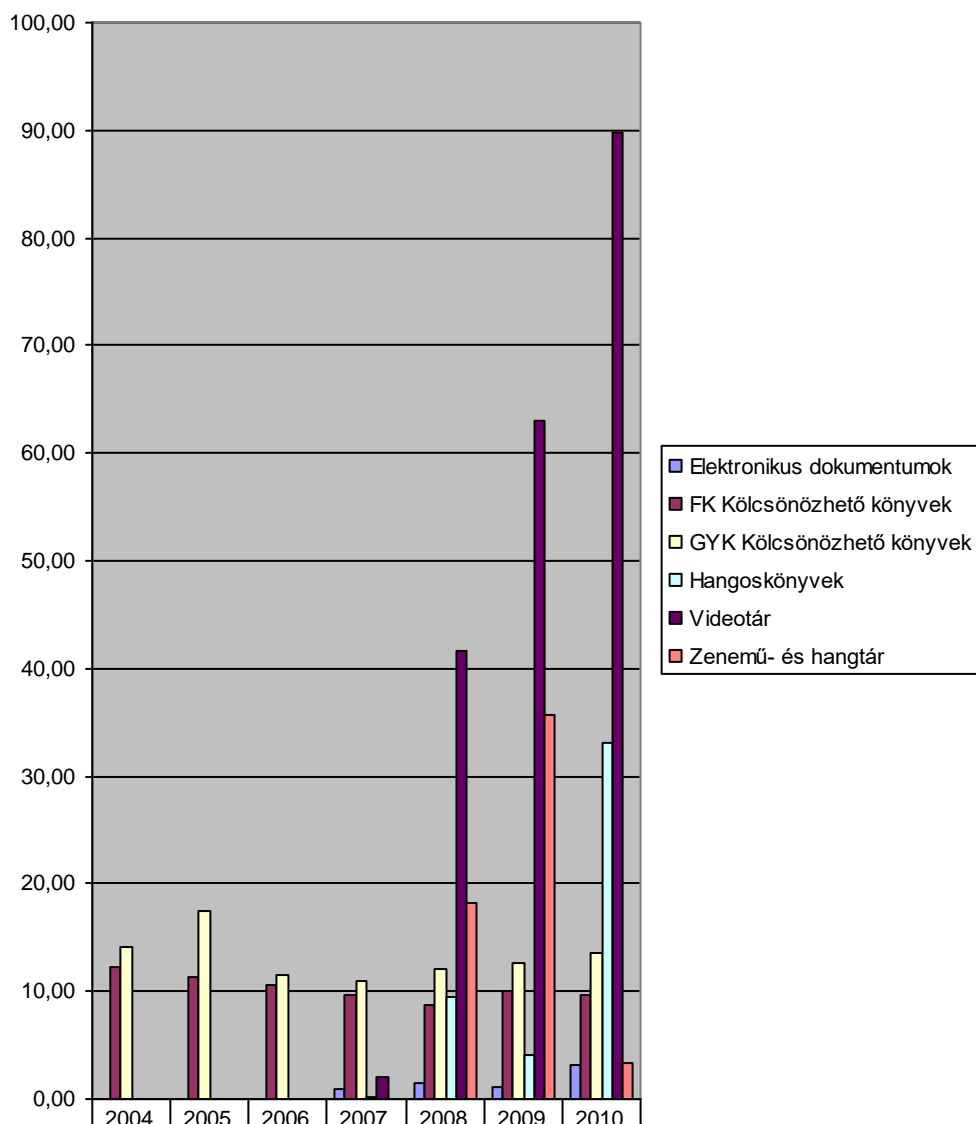
Dokumentumkölcsönzés aránya osztályonként, kategóriánként adott évben



	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gyermekek és ifjúsági	3 305	4 048	3 041	2 768	3 715	5 389	6 329
Szépirodalom	8 956	10 747	10 899	11 240	13 909	17 270	19 283
7	595	721	746	665	754	653	916
6	1 416	1 568	1 549	1 560	1 628	1 772	1 949
5,91	1 069	1 163	846	1 068	1 172	1 045	915
4,8	478	528	427	407	541	570	499
1,2,3,90, 8,92/99	2 283	2 312	2 474	2 538	3 080	3 471	3 746
0	102	84 794	166	147	140	113	142

Hasznosulás „raktáranként”

Hasznosulás "raktáranként" adott évben



	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Elektronikus dokumentumok	0,00	0,00	0,00	0,85	1,43	1,05	3,09
FK Kölcsönözhető könyvek	12,33	11,25	10,66	9,74	8,70	10,07	9,74
GYK Kölcsönözhető könyvek	14,07	17,42	11,57	10,89	12,14	12,55	13,62
Hangoskönyvek	0,00	0,00	0,00	0,16	9,53	4,15	33,17
Videotár	0,00	0,00	0,01	1,96	41,56	63,09	89,77
Zenemű- és hangtár	0,00	0,00	0,00	0,00	18,28	35,67	3,35